

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Questions in context: the case of French wh-in-situ

Glasbergen , A.

Citation

Glasbergen, A. (2021, November 4). *Questions in context: the case of French wh-in-situ*. LOT dissertation series. LOT, Amsterdam. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3239072>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3239072>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Samenvatting

Dit proefschrift gaat over een bepaald soort vraagzinnen: ‘*wh*-in-situ-vragen’ in het Frans. ‘*wh*-in-situ’ betekent dat het vraagwoord (*wie*, *wat*, *waarom*) niet vooraan in de zin staat, zoals in *Wie zie je?*, maar meer aan het einde van de zin, zoals in *Tu vois qui?*, dus met de volgorde ‘je-ziet-wie’. (Het Frans heeft ook vraagzinnen waarin het vraagwoord aan het begin van de zin staat, maar die zijn niet het onderwerp van het proefschrift.) Franse *wh*-in-situ-vragen zijn in de literatuur omgeven door allerlei raadsels. Onderzoekers verschillen van mening over welke zinnen goed zijn en welke niet, nog los van waarom ze wel of niet goed zijn.

Het proefschrift gaat ook over een breder thema, namelijk de relatie tussen de eigenschappen van bepaalde vraagzinnen en aspecten van de context waarin iemand de vraag stelt. Het begrip ‘context’ verwijst hier naar de talige en niet-talige omgeving waarin een zin gebruikt wordt, zoals wat er in het eventuele voorafgaande gesprek al gezegd is en de situatie waarin de zin gezegd wordt, bijvoorbeeld wie de gespreksdeelnemers zijn en in welke setting het gesprek plaatsvindt. In de algemene taalwetenschap worden zinnen vaak los, zonder context bestudeerd. Bijvoorbeeld: Waarom voelt een zin met een bepaalde grammaticale structuur ‘goed’, en met een andere structuur niet (het deelgebied ‘syntax’)? Hoe wordt de betekenis van een zin opgebouwd vanuit alle losse woorden (het deelgebied ‘semantiek’)? Waarom heeft een zin juist deze intonatie en niet een andere (het deelgebied ‘prosodie’)? In dit proefschrift wordt echter nadrukkelijk aandacht besteed aan de rol van context. Het kan voor het beoordelen van een zin bijvoorbeeld uitmaken of iets eerder in het gesprek al ter sprake is gekomen, of niet. Het is wat raar om vanuit het niets te vragen: *Wat heb je van Stefan voor je verjaardag gekregen?* Een methodologisch probleem waar het onderzoek mee te maken had, is echter dat mensen vaak snel context ergens bij kunnen bedenken, waardoor een zin weer natuurlijk wordt: *degene tegen wie gesproken wordt, is waarschijnlijk jarig geweest; Stefan is vast iemand die hij of zij kent; Stefan heeft hem/haar vast iets gegeven...*

Het onderzoek in dit proefschrift doorkruist de drie hierboven genoemde deelgebieden van de taalwetenschap. Een deel van het onderzoek is kwantitatief (experimenten, statistiek) en een ander deel is kwalitatief (voorbeelden van Franse zinnen in context, daarop gebaseerde redeneringen). Hieronder bespreek ik de inhoud van het proefschrift in meer technisch detail.

Het proefschrift onderzoekt de eigenschappen van Franse *wh*-situaties vanuit twee perspectieven, die beide te maken hebben met context. Dit zijn (1) de informatiestructuur van de zin: *focus* en *givenness* en (2) het onderscheid tussen reguliere vragen en *echovragen*. Ik leg deze termen verderop uit. Ik ga eerst in op focus en givenness, en de rol die deze begrippen spelen in het proefschrift, en daarna op het verschil tussen reguliere vragen en echovragen.

Focus en givenness

Het Engelse voorbeeld in (1) illustreert begrip givenness. In deze zin is *the singer* given, te zien aan de notatie [_G].

- (1) Sinatra's reputation among industry musicians grew swiftly, and James always supPORted [the singer]_G.

The singer verwijst naar 'Frank Sinatra'. *Sinatra* is eerder in de zin al genoemd. Omdat *Sinatra* al genoemd is, is de zanger Frank Sinatra al *contextually salient*. Dat betekent zoiets als 'opvallend aanwezig in de context'. Omdat Frank Sinatra contextually salient is op het moment dat *the singer* gezegd wordt, is *the singer* given. In het Nederlands en Engels ligt er in de uitspraak vaak minder nadruk op woorden die given zijn. In (1) valt het accent daarom op *POR* in *supPORted*, en niet op *sing* in *singer*.

De Engelse zinnen in (2) illustreren het begrip focus.

- (2) a. [Mary invited JOHN]_F.
b. [MAY]_F invited John.

In (2a) is de hele zin de focus en in (2b) alleen *Mary* (te zien aan de notatie [_F]). Het verschil is te horen aan de uitspraak. (2a) klinkt ‘neutraal’ met het accent op *JOHN*, maar in (2b) ligt het accent op *MAry* (op *MA*). Een spreker kan (2b) zeggen als het al duidelijk (salient) is dat iemand John heeft uitgenodigd, maar niet *wie* dat heeft gedaan; de zin in (2b) geeft aan dat dit Mary was. De zin in (2a) bevat geen informatie die al salient is door de voorafgaande context en kan bijvoorbeeld een antwoord zijn op de vraag *Wat is er gebeurd?*

Het is controversieel om aan te nemen dat focus op dezelfde manier een rol speelt in vraagzinnen met een vraagwoord. Traditioneel wordt namelijk aangenomen dat in vraagzinnen met een vraagwoord, het vraagwoord de focus is. Hiervoor zijn theoretische en empirische argumenten: er zijn bijvoorbeeld talen waarin een vraagwoord en een focus op dezelfde plek in de zin staan. Ik beargumenteer echter dat er ook talen zijn, waaronder het Frans, waarin de focus in vraagzinnen beïnvloed wordt door wat er al salient is in de context, net zoals in stellende zinnen (zinnen die geen vraag zijn).

Hoofdstuk 4 van het proefschrift beschrijft een experiment waarmee de uitspraak is onderzocht van Franse *wh*-in-situ vragen in verschillende contexten. De contexten waren zo ontworpen dat de zinnen een focus op de hele zin zouden kunnen krijgen, zoals in (2a), of op een deel van de vraagzin, vergelijkbaar met (2b). Om dit experiment uit te kunnen voeren moest ik iets nieuws verzinnen. Je kunt dit onderwerp namelijk niet onderzoeken door mensen losse zinnen te laten voorlezen, zoals gebruikelijk is bij dit soort experimenten. Ik heb de Franse sprekers daarom kleine “gesprekjes” laten voeren waarin de zinnen waar het om ging, verstopt zaten. De Franse sprekers zagen op een scherm wat ze moesten zeggen en een stem die eerder door een Fransman was ingesproken, zei zinnen terug. De resultaten laten zien dat de intonatie van de Franse vraagzinnen (verder dezelfde zinnen) inderdaad anders wordt als de voorafgaande context in het gesprek anders is, net als bij de stellende zinnen in (2a) en (2b) hierboven.

Hoofdstuk 4 werpt ook licht op een punt van onenigheid in de literatuur over Franse *wh*-in-situ vragen. Sommige auteurs stellen dat deze vragen verplicht eindigen met een sterke stijging in toonhoogte (een

‘rise’), en anderen ontkennen dit. Het experiment laat zien dat de aanwezigheid van een toonhoogtestijging afhankelijk is van de focus. Als de focus de hele zin omvat (zoals in (2a)), is er geen sterke stijging. Het Frans gebruikt die stijging namelijk om te laten zien dat de focus maar een deel van de zin omvat, zoals het Engels dit laat zien met het accent op *MARY* in (2b). Het hoofdstuk geeft ook verder inzicht in hoe Franse sprekers met intonatie aangeven wat de focus van een zin is.

Het begrip givenness wordt in hoofdstuk 5 gebruikt om data te verklaren met betrekking tot *interventie-effecten*. De term interventie-effecten leg ik uit aan de hand van voorbeeld (3). In (3a) staat een Franse *wh*-in-situ vraag en in (3b) een Franse vraagzin met het vraagwoord vooraan de zin; het vraagwoord ‘wat’ is in beide zinnen vetgedrukt. De betekenis van allebei zou moeten zijn: ‘Wat heeft niemand gekocht?’.

- (3) a. **Personne* n'a acheté **quoi**?
 niemand wat
 b. **Qu'** est-ce que *personne* n'a acheté?
 wat niemand

De zin in (3b) is goed, maar de zin in (3a) is voor moedertaalsprekers onacceptabel (ongrammaticaal). Het enige verschil tussen de zinnen is echter de plaats van het vraagwoord. (Het verschil tussen *quoi* en *qu'est-ce que* is voor dit onderwerp niet relevant). Het probleem is de positie van het vraagwoord ten opzichte van de uitdrukking ‘niemand’. Om redenen die niet helemaal goed begrepen worden is de volgorde ‘vraagwoord > niemand’ goed, maar de volgorde ‘niemand > vraagwoord’ niet. Er is een serie aan uitdrukkingen die net als ‘niemand’ het probleem in (3a) (interventie-effecten) veroorzaken. Een aanvullende puzzel is dat als een zin als (3a) in een bepaald soort context wordt geplaatst, de zin opeens wel goed is.

Voortbouwend op eerder werk stelt hoofdstuk 5 een generalisatie voor met betrekking tot het type context waarin interventie-effecten afwezig zijn. Ik laat zien dat dit contexten zijn die de hele *wh*-in-situ vraag geven maken. Vervolgens presenteer ik een mogelijke verklaring voor dit effect van context, die te maken heeft met hoe Franse *wh*-in-situ vragen

geïnterpreteerd worden. Ik stel dat het Frans twee manieren heeft om deze vragen te interpreteren, en bij één ervan speelt de context een rol.

In hoofdstuk 6 bouw ik het voorstel dat het Frans twee mechanismes heeft om *wh*-in-situvragen te interpreteren, verder uit. Simpel gezegd: er zijn eigenlijk twee soorten Franse *wh*-in-situvragen. Ze zien er op het oog hetzelfde uit, maar hebben verschillende eigenschappen. De ene soort heeft een bepaald type context nodig om goed geïnterpreteerd te kunnen worden, namelijk een context die de hele zin given maakt. In deze soort zijn er geen interventie-effecten, maar worden er wel strenge eisen gesteld aan de context waarin de vraag gebruikt kan worden. De andere soort heeft geen specifieke context nodig (net zo min als Engelse of Nederlandse vraagzinnen of Franse vraagzinnen met het vraagwoord vooraan de zin). Deze soort heeft wel interventie-effecten. Een zin als (3a) is dus ongrammaticaal, behalve als hij gebruikt wordt in een heel specifieke context, een context die de hele zin given maakt.

Ik stel ook voor dat er twee groepen Franse sprekers zijn: de ene groep heeft alleen het mechanisme dat een specifieke context nodig heeft, in zijn/haar grammatica en de andere groep heeft beide mechanismes om een *wh*-in-situvraag te interpreteren. Jongere sprekers (bijvoorbeeld van 20 tot 35 jaar) behoren tot de tweede groep. Dit zou erop kunnen duiden dat er een taalverandering gaande is waarbij er een tweede mechanisme bij is gekomen. Dit voorstel (twee mechanismes waarvan sommige sprekers er maar een tot hun beschikking hebben) verklaart waarom er in de literatuur zo veel onenigheid is over de eigenschappen van Franse *wh*-in-situvragen, zoals over de vraag of deze zinnen nu wel of niet een speciale context nodig hebben.

In het Engels en Duits komen ook *wh*-in-situvragen voor, hoewel minder dan in het Frans en alleen in specifieke contexten, zoals in (4).

- (4) Spreker A: I'm going to send the sourdough bread to
the Southern Bakery, and the croissants to Barringers.

Spreker B: I see, and the bagels you're going to send WHERE?

Hoofdstuk 6 van het proefschrift laat zien dat het type context waarin *wh*-in-situ voorkomt in het Engels en Duits veel lijkt op het type context dat

nodig is voor de eerste soort *wh*-in-situ in het Frans. Ik stel daarom in hoofdstuk 6 dat mijn analyse voor dat type Franse *wh*-in-situvragen ook vruchten zou kunnen afwerpen voor het Engels en Duits (en mogelijk andere talen).

Reguliere versus echovragen

Zoals ik zei onderzoekt het proefschrift de eigenschappen van Franse *wh*-in-situvragen vanuit twee perspectieven die te maken hebben met de voorafgaande context. Ik kom nu bij het tweede perspectief: het onderscheid tussen reguliere vragen en echovragen.

De Engelse vraagzin in (5) is een voorbeeld van een echovraag.

(5) Spreker A: John invited #####[noise].

Spreker B: John invited who? (I did not hear you.)

Spreker B stelt een echovraag omdat hij/zij een deel van Spreker A's zin niet heeft verstaan. De echovraag 'echoot' de vorige zin. In tegenstelling tot een reguliere Engelse vraagzin als *Who did John invite?*, is de echovraag in (5) een *wh*-in-situvraag. Het Frans heeft naast gewone *wh*-in-situ vragen ook *wh*-in-situ echovragen. Daardoor kunnen een reguliere vraag en een echovraag er hetzelfde uitzien.

Het experiment in hoofdstuk 4 onderzoekt of er verschillen in intonatie zijn tussen reguliere Franse *wh*-in-situ vragen en *wh*-in-situ echovragen met dezelfde vorm. De resultaten laten duidelijke verschillen zien: sprekers maken in het Frans onderscheid tussen de twee soorten vragen door middel van intonatie.

In echovragen zijn er geen interventie-effecten (dus de zin in (3a) hierboven is goed als echovraag). Ik trek in hoofdstuk 5 in dit opzicht een parallel met de Franse *wh*-in-situvragen die een specifieke context nodig hebben: die vertonen immers ook geen interventie-effecten. Hoofdstuk 6 laat zien dat deze vragen en echovragen een aantal gemeenschappelijke eigenschappen hebben, maar dat er ook duidelijke verschillen zijn. Ik geef een eerste aanzet voor een analyse van echovragen.

Mogelijk hebben alle talen echovragen (het Nederlands heeft die zeker). Sommige talen, zoals het Engels en Duits, hebben ook *wh*-situeringen die alleen goed zijn als ze gebruikt worden in een bepaald soort context. Het Frans heeft, voor een deel van de Franse sprekers, daarnaast een tweede soort *wh*-situeringen, die geen speciale context nodig hebben. Zijn de Franse vragen die een speciale context nodig hebben helemaal hetzelfde (qua structuur en eigenschappen) als de *wh*-situeringen in het Engels en Duits? Welke andere talen hebben ook *wh*-situeringen zoals in het Engels en Duits, en gedragen die zich precies hetzelfde? Zijn er nog meer talen die twee soorten *wh*-situeringen hebben zoals het Frans? Dit zijn een aantal van de vragen die dit proefschrift oproept en die opgepakt kunnen worden in toekomstig onderzoek.

